

Prolog

Hjertet brister

1. november 2009

Det var den dagen hjertet mitt stoppet. Kanskje var det symbolsk at det skjedde på Allehelgensdag, da man feirer og minnes de døde. Da ambulansen kom inn i Kirkeveien, satte den på sirenene og blålyset. Det tok bare noen minutter å kjøre til akuttmottaket på Ullevål sykehus, og jeg skjønnte at dette var alvor. Som lege hadde jeg vært med på mange syketransporter. Nå var det jeg som lå bak i ambulansen med store bryst smerter, og det var mitt liv som sto på spill.

Det begynte etter at jeg hadde avsluttet min vanlige treningsøkt en times tid tidligere. Jeg forsto etter en stund at dette var et hjerteinfarkt. I forvirringen ringte jeg hjem og ikke 113 direkte for å si fra at jeg trengte en ambulanse. Min kone, Anne-Margrete, fikk panikk og trodde jeg skulle dø, men klarte å ringe etter ambulansen. Jeg var egentlig ikke redd. Jeg tenkte bare rolig: «Nå kan jeg dø». Samtidig hadde jeg en fornemmelse et sted i bakhodet av at behandlingen av akutt hjerteinfarkt var blitt revolusjonert etter min egen studietid for 40 år siden. Men smertene var så intense at jeg var mer opptatt av dem enn om jeg skulle dø eller ikke. Det var som om alle livets smerter, alle kamper og nederlag fra barndommen og opp til nå, ble konsentrert i dette ene øyeblikket og dette punktet i brystet. Jeg visste ikke da at hjertet mitt ville slutte å slå noen minutter senere.

Kapittel 1

Fugleværelset

I 13 556 dager hadde jeg arbeidet som i en rus. Helt siden jeg begynte som forskningsstipendiat 3. september 1973, hadde prosjektet mitt fylt meg og styrt meg på en måte som ikke mange kan forstå. Natt og dag var det én tanke som fylte meg: Hvor mye oksygen skal en nyfødt ha? Det som omgivelsene tolket som ærgjerrighet, var noe som gikk langt utover det. Det var lidenskap – en idé – som bestemte dagsordenen i livet mitt. Nå, 15. oktober 2010, satt jeg i Fugleværelset på Slottet, noen kaller det Flintoe-værelset, etter maleren Johannes Flintoe. Det sto ferdig i 1843, og han brukte to år på å dekorere rommet med malerier fra norsk natur. Midt imot meg var det en stor kakkelovn som ga rommet intimitet. En gardist hadde ført meg opp trappen og inn hit til slottets audiensrom. Det er her man sitter før man skal møte Kongen. Det var så vidt gardisten utenfor slapp meg inn. Han fant først ikke navnet mitt da han kikket på en navneliste som hang i skilthuset han sto vakt i utenfor. Men i det lille huset som knapt hadde plass til en person, var det en telefon, og jo, han fikk bekreftet at jeg skulle inn på Slottet.

Jeg var invitert for å møte Kongen, slik det er vanlig etter at man får St. Olavs Orden. Utdelingen hadde skjedd fem måneder tidligere, og det ble en festdag på Barneklubben på Rikshospitalet. Nå satt jeg i Fugleværelset for å få takket Kongen personlig.

Jeg, den gamle samfunnsstormeren fra 1968, hadde kjøpt meg ny, sort dress hos Dressmann og ventet spent.

Men mest spent var jeg egentlig fordi de nye internasjonale retningslinjene for gjenoppliving av nyfødte skulle bli offentliggjort i USA samme dag. Det var forskningen min innen nyfødtmedisin og barnesykdommer som hadde gjort at jeg ble tildelt St. Olavs Orden. Jeg satt og brant for å finne ut om de nye retningslinjene ville bekrefte det jeg hadde arbeidet med i mer enn 30 år. På grunn av tidsforskjellen på seks timer måtte jeg smøre meg med tålmodighet før jeg fikk vite hva den internasjonale komiteen hadde tatt til følge og kommet frem til. Skal nyfødte gjenopplives med luft eller med rent oksygen?

Øynene gled rundt i rommet. Jeg prøvde å telle Flintoes fugler. Det skulle være 40 av dem – og seks sommerfugler. Adjutanten kom inn i rommet. Jeg rettet meg opp og strammet slipsknuten. Hva skulle jeg egentlig si til kongen? Hva skulle vi snakke om? Nei, det var ikke min tur. Jeg tenkte tilbake på tiden da jeg startet opp med denne forskningen. Den kjente svenske professor Gösta Rooth hadde invitert meg til Uppsala for å forske da jeg ble ferdig med medisinstudiene i Oslo i juni 1973. Det var et drømmetilbud, og jeg skulle få forske på et tema som allerede interesserte meg sterkt som student – nemlig oksygenmangel ved fødselen.

Øynene mine festet seg ved den gule kakkelovnen som sto mot døren i Flintoe-rommet. En slik ovn ga meg ro, den minnet meg om min oppvekst. Da handlet det mye om å holde varmen. Om høsten måtte vi få nok ved til vinteren. Den måtte sages opp, og det måtte vi barna gjøre. Vi fikk også nok kull til å fylle kullkjelleren i det gamle, kalde huset på Besserud i åssiden over Oslo. Vintrene på 1950-tallet var kalde. Jeg husker det iskalde gulvet som vi satte bare føtter på om morgenen, og de tykke isrosene som dekket vinduene. Det var alltid en kamp for å holde seg varm. Lange underbukser, undertrøye, beksømstøvler, strikkegensere, tykke votter og lue.

De siste tiårene hadde jeg reist på kryss og tvers over hele verden for å forelese om nyfødte. I mer enn 30 år hadde jeg brent

for å arbeide for nyfødte, og jeg var takknemlig for at jeg hadde fått den muligheten. Når jeg var ute i den store verden, var jeg egentlig bare en gutt fra Norge. Som barn satt jeg ofte ved siden av vedovnen som hjalp til med å varme opp det kalde, gamle huset vi bodde i. En norsk gutt, ofte litt engstelig, men etter hvert som jeg hadde reist verden rundt noen ganger, ble jeg tryggere og en mer enn erfaren reisende. Jeg kjente de store flyplassene ut og inn. Men det hadde ikke alltid vært slik.

Det var ikke lett å se alle fuglene som Flintoe hadde spredt utover på greiner og dørkarmen, men i taket svedde en havørn – og der så jeg en rype. Var det en fjellrype eller en lirype? Jeg husket ikke lenger forskjellen. Farfar var ivrig rypejeger, og huset hans var fullt av pokaler – til og med noen kongepokaler fra jaktkonkurranser. I hundehuset var det tre–fire engelsksettere, og jeg var alltid litt redd når jeg måtte inn der og hjelpe til med matingen. I det hele tatt var jeg ingen modig gutt. Jeg var redd for hunder, redd for mørket, rett og slett engstelig for mange ting.

Vi hadde ikke mye penger da jeg vokste opp, men jeg hadde velstående besteforeldre. Farfar, Ola Saugstad, var disponent og senere direktør og solgte Jotun-maling. Han og farmor bodde i et fint hus på Gråkammen. Når vi var der på søndagsmiddag, spiste vi ofte rypene han hadde skutt under jakten om høsten. Jotun ble en del av min oppvekst, og vi hadde Jotun-pingviner overalt. Jeg har fortsatt noen hjemme. I Midtøsten er Jotun et stort firma. Nylig så jeg et stort Jotun-skilt i Jakarta. Farfar var med fra starten av Jotun. Maling var gratis for oss, og jeg lærte å male i barndommen. Det var omtrent det eneste av praktisk arbeid jeg følte jeg behersket, i tillegg til å sage og stable ved og å luke. Det var kjedelig å luke i de lange bedene på Ommen ute på Nesodden, hvor vi bodde om sommeren – men det var barnas jobb.

Fugleværelset var som å sitte i et åpent lysthus og se ut på vakker norsk natur: Gaustatoppen, Vøringsfossen, stavkirker. Vanligvis legger jeg opp dagen så jeg kan unngå å sitte og vente. I dag hadde jeg vært ute i god tid. Min morfar hadde vært her på Slottet mange ganger. Morfar, Didrik Arup Seip, var prestesønn

og født i 1884. Fra ham har jeg mitt andre navn. Store deler av oppveksten hans var på prestegården i Åseral, hvor min oldefar Jens Lauritz Arup Seip var prest. Morfar var nummer fire av syv søsken, og fra jeg var liten satt jeg på fanget hans og hørte ham fortelle fra barndommen i Åseral. Hans mor var Marie Fredrikke Aubert, og hennes bestemor var tante til Henrik Wergeland og Camilla Collett. Morfar var rektor ved Universitetet i Oslo da krigen begynte. Det var bare ett universitet i landet den gangen, og bare én rektor – det var morfar. Under krigen satt han i konsentrasjonsleiren Sachsenhausen og ble reddet ut på en dramatisk måte. Det var dette jeg helst ville høre om da jeg som liten gutt satt på fanget hans i gyngestolen i arbeidsværelset. Jeg suget inn alt han sa om oppholdet i konsentrasjonsleiren. Jeg bestemte meg tidlig for at jeg skulle kjempe mot ondskapen slik han malte frem livet i Sachsenhausen for meg. Henrettelser, pisking og stokkeslag. Men også solidariteten og samholdet mellom de andre fangene, spesielt de norske, gjorde inntrykk. Ordene slo ned i et lite guttesinn og formet meg kanskje mer enn noe annet.

Vi hadde et trygt oppvekstmiljø i Holmenkollåsen. Snobbestrøk vil noen kalle det, men vi var altså ikke særlig rike. Far var universitetslektor i psykologi, og mor var hjemmевærende. Jeg var flau over at far arbeidet ved universitetet, det ga ikke mye status i nærmiljøet. I 1950 dro hele familien til Chicago i to år. Far hadde fått Rockefeller-stipend og tok PhD i psykologi der. Da vi kom hjem til Norge i 1952, fikk far det vanskelig på universitetet. I Chicago hadde han studert med de beste eksperimentallpsykologene. Men da han kom hjem til Oslo, var psykologien preget av psykoanalyse. Far nektet å gå til psykoanalyse hos sin overordnede, og det ble mange harde kamper fordi professoren ikke ville ha inn eksperimentallpsykologien. Men far mente at psykologi skulle være mer lik naturvitenskap, som bygget på eksperimenter. Psykoanalysen ble for ham for mye av en ideologi og et livssyn. Da jeg var 13 år gammel, ble mor og far skilt.

Jeg stirret ut i luften for å finne Flintoes fugler. På hvilken måte preget skilsmissemeg? Ingen slipper fra noe slikt uten sår. For

meg bidro det sterkt til at jeg ble opptatt av at de svake måtte få beskyttelse. For det var vi barna som var den svakeste parten i dette oppgjøret. Hvem talte vår sak i de voksnes kamp? Slike tanker modnet seg i meg da jeg ble tenåring. Jeg tror kanskje det var da grunnen ble lagt til å føle det som en oppgave å forsvare dem som ikke kan forsvare seg selv, deriblant de nyfødte barna – og den livslange kampen om oksygenet som jeg gikk inn i. Da jeg ble eldre, gjennom videregående skole og i studietiden, modnet engasjementet for å forsvare andre grupper. Jeg fikk stå midt oppe i 1968-opprøret på Blindern. Det var nok av svake å ta seg av, enten det var ofrene etter USAs bombing med napalm i Vietnam, de utsultete barna i Biafra som vi så på TV med store mager og tynne kropper, eller de som måtte tåle Sovjets brutale innmarsj i Tsjekkoslovakia i august 1968. Som nestleder i antiapartheidorganisasjonen «Fellesrådet for det sørlige Afrika», ble jeg en konsekvent motstander av alle former for diskriminering.

Alle mennesker bør respekteres og få samme muligheter. Tanken om at ressursene skal deles og være sånn noenlunde likt fordelt mellom alle mennesker, stikker dypt i meg. Hvorfor skal noen tjene mye mer enn andre? Hvorfor skal vi i Norge være rikere enn resten av verden? Fortsatt mener jeg at vi må gjøre forskjellen mellom oss mennesker så liten som mulig. I studietiden ble jeg det som kalles kristensosialist. Og jeg brant for sakene som var oppe i tiden. Som leder av Norske Studenters Kristelige Forbund våren 1972, fikk jeg være blant de første som satte søkelyset på den manglende respekten homofile ble møtt med i vårt samfunn. Vi hadde invitert selveste Karen Christine Friele til å diskutere og belyse dette.

Kristentro ble på mange måter mitt opprør mot far, som var blitt negativ til kirke og kristendom. Far ble etter hvert en kjent professor og satte dype spor etter seg. I dagene før han døde i 2010, snakket jeg med ham om mange ting. «Jeg er agnostiker, å være ateist er ikke rasjonelt», sa han. «I begravelsen min vil jeg at du skal lese fortellingen om 'Den barmhjertige samaritan'. Det var slik jeg ønsket å leve», sa far, som i deler av livet hadde vært

så sint på kirke og kristendom. Nå fremhevet han viktigheten av den kristne tilgivelsen som han mente var unik i forhold til i andre livssyn.

Høsten 2018, åtte år etter at far døde, ble boken hans om psykologiens historie gitt ut på engelsk på det anerkjente forlaget Cambridge University Press. Far hadde arbeidet i mer enn ti år med å oversette og tilpasse den norske utgaven til engelsk, men han døde rett før han var i mål. Slik er livet, anerkjennelsen kommer ofte etter at man er død. Og for noen kommer den kanskje aldri.

Krigens skygge

Jeg vokste opp i krigens skygge. Den var der, for det meste usagt, i hele barndommen. På Besserud gikk vi hver dag forbi et stort H7-merke fra krigen – symbolet på det frie Norge, som var malt på en murvegg øverst i Dagaliveien. Håkon den syvende, Norges landflyktige konge under krigen. Farfars søster, hennes mann og deres to barn døde under engelskmennenes bombing av Vallø i Vestfold 25. april 1945. Hele familien ble funnet døde tett opp mot kjellerdøren. De døde av oksygenmangel, fikk vi høre.

Selv om krigen var slutt, var den med oss i hverdagen. Hvem hadde en far som hadde skutt en tysker? Faren til en klassekamerat hadde skutt tre tyskere. Jeg kom alltid til kort, far hadde ikke engang deltatt i krigen. Først da jeg ble voksen, fikk jeg høre at farmor og farfar med fare for eget liv hadde skjult både hjemmefrontfolk og jøder i leiligheten på Majorstuen. Men jeg hadde altså en morfar som hadde sittet i tysk konsentrasjonsleir. Etter krigen var morfar krigshelt. Han fikk Storkors av St. Olavs Orden og var fast gjest på Slottet når det var middager. Da tok han gjerne med noen konfekter som barnebarna fikk. Morfar var kjent for sitt barnetekke, og det gikk en historie om at han lå på gulvet og lekte med prins Harald, vår nåværende konge. Husket kongen det? Nå var jeg selv på Slottet for første gang. Men gjennom morfars fortellinger hadde jeg vært der mange ganger.

Kort etter at morfar ble sendt til Sachsenhausen i 1942, ble han syk og døden nærmet seg. En mann på 58 år hadde liten sjanse til å overleve lenge i en slik konsentrasjonsleir, og etter noen måneder med slavarbeid var han svært forkommen. Men han hadde klart å sende mormor et brev som slapp gjennom den tyske sensuren. I koder fikk han forklart at han var syk. Mormor kontaktet en av morfars svenske venner, som engasjerte tyske kollegaer som fikk reddet ham ut. Etter et opphold i fengslet på Alexanderplatz i Berlin, ble han internert i Tyskland sammen med mormor og deres yngste datter og familien til Quislings tidligere nestkommanderende, Johan Bernhard Hjort, som var falt i unåde i Norge. Mor var så voksen at hun fikk bli igjen i Norge. Nå ble familiene Seip og Hjort kjent med hverandre. Morfar, en sterk antinazist, og den kjente advokaten Johan Bernhard Hjort, Quislings tidligere nære medarbeider, måtte dele hus og skjebne. Under interneringen i Gross Kreutz utenfor Berlin traff mormor og morfars yngste datter Tone og Hjorts yngste sønn Peter hverandre. De to ble gift etter krigen og ble min onkel og tante. Jeg husker godt Johan Bernhard Hjort fra familieselskaper hos tante Tone og onkel Peter. Men hos mormor og morfar kan jeg aldri huske at han ble invitert. De var nok for forskjellige både når det gjaldt politisk holdning og i språkspørsmålet, som var et politisk brennhett tema i Norge. I min barndom ble det aldri snakket om Hjorts fortid som nazist.

Wanda Hjort, eldste datter til Johan Bernhard Hjort, som også ble internert i Gross Kreutz, begynte å besøke norske krigsfanger. En av dem var legen Bjørn Heger, og også de ble etter hvert gift. Wanda klarte å lage en liste over norske fanger i Sachsenhausen. Hver fredag sto hun ved porten til konsentrasjonsleiren. De norske fangene som var på utmarsj, oppga så mange norske navn til henne som mulig idet de passerte. Listen var livsviktig, for man fryktet for de norske fangenes liv i sluttfasen av krigen. Det var lekket ut at tyskerne hadde planene klare for en rask likvidering av alle fangene når russerne nærmet seg, og det gjorde de raskt. Alle i Gross Kreutz-kretsen bidro aktivt i arbeidet med å identifisere nordmennene, og dette arbeidet la et viktig grunnlag for Folke

Bernadotte og «De Hvite bussene» som fraktet norske krigsfanger ut av Tyskland i de kaotiske dagene i krigens slutfase. Ja, det er vel riktig å si at uten Gross Kreutz-gjengen, og spesielt Wanda Hegers innsats, ville det ikke vært noen «Hvite busser» som reddet 15 000 norske og danske krigsfanger under krigens dramatiske avslutning. Et stort skår i den gleden var at de norske jødene ble etterlatt til en usikker skjebne. Jeg er lite i tvil om at Wanda var svært modig der hun tøyde grensen utenfor Sachsenhausen. Den unge lyse kvinnen fra Norge sjarmerte tyskerne, men det kunne fort gått galt. Både hun og Bjørn Heger var etter min mening virkelige krigshelter som reddet mange med sitt eget liv som innsats.

Ondskapens vesen

Helt fra jeg satt på morfars fang som liten gutt og hørte om fangelivet i Sachsenhausen, begynte jeg å spekulere over ondskapens vesen. For det første: Ville jeg selv våget å stå opp mot ondskap og urett? Jeg tror ingen av oss kan være sikre på at vi ville det. I en samtale jeg hadde med krigshelten Gunnar Sønsteby på kontoret mitt noen år før han døde, tok jeg opp dette. «Kjakan» så på meg og sa: «Jeg er ganske sikker på at du ville ha gjort det.» Jeg oppfattet det som et stort kompliment og tillitsvotum. Jeg vet likevel at jeg ikke kan vite før jeg eventuelt står i situasjonen. Men nettopp fordi jeg var opptatt av denne problemstillingen, har jeg vært ekstra oppmerksom på å ikke svikte der jeg mener å se urett bli begått. De andre spørsmålene jeg stilte meg var: Ble ondskapen borte da krigen tok slutt? Og hvis ondskapen ikke ble borte, hvor var den nå? Er ikke menneskene de samme? Er det grunn til å tro at de som hadde et nazistisk menneskesyn sluttet å ha det fordi krigen ble tapt?

Sommeren 2016 reiste flere av morfars barnebarn i hans fotspor og besøkte både Sachsenhausen og Gross Kreutz. Barndommens fortellinger ble levende.

Studentopprør

På mange måter har krigen og fortellingene fra krigen preget hele mitt liv. Dette bidro til at jeg engasjerte meg så sterkt i 1968-opprøret. Riktignok var jeg aldri noen ekstremist, og langt fra marxist-leninist. Men jeg mente at det borgerlige samfunnet, og ikke minst Arbeiderpartiet, som hadde styrt oss i mesteparten av min levetid, var en del av det etablerte og lite interessert i global rettferdighet. Selv fant jeg meg godt til rette i Studentforbundet – Norges Kristelige Studentforbund, som tilhørte kirkens mer liberale fløy. Det var også her den såkalte sosialetiske vekkelsen innen kirken startet. Jeg fikk være med på den fra den spede begynnelsen, samtidig som Forbundet ble en trygg sosial ramme rundt studietiden, hvor min kristne tro utviklet seg. Fra jeg ble konfirmert hadde jeg lenge følt en sterk dragningskraft mot kristendommen. Den var så sterk at det var som om en kraft utenfor meg styrte meg inn i dette. Jeg kunne rett og slett ikke si nei. Men lett var det ikke. Det var ikke mange troende rundt meg, det var flest ikke-troende, for ikke å snakke om de mange litt aggressive ateistene i min familie. Jeg har ofte lurt på hvorfor nettopp jeg fikk denne troen. Helt fra jeg var en liten gutt hadde jeg følt at det var en Gud. Men det tok mange år før jeg turte å ta skrittet inn i troen selv.

Jeg stirret opp i taket på Flintoe-værelset. Det ga meg en stor glede å ha våget å gå trosveien i livet. Da jeg begynte å studere i Oslo, hadde jeg nærmest ramlet inn i Studentforbundets lokaler. Norges Kristelige Studentforbund sto det på husveggen i Universitetsgaten 20 og på et gullskilt utenfor døren til lokalene i tredje etasje. Der måtte jeg være med, tenkte jeg – uten å vite noe som helst om skillelinjene i norsk kristenliv. Noen var konservative og andre liberale, noen rettroende og andre vranglærere. Det jeg ikke visste da, var at Forbundet av mange ble regnet blant de siste. Jeg visste heller ikke at mange konservative ikke ville ha noe med de liberale å gjøre. Men jeg hadde fått en god mottagelse der og følte meg straks hjemme. Det var et spennende miljø med studenter fra alle fag. Jeg var full av beundring for hva som ble sagt om tro og

viten, kultur og politikk. Jo, jeg følte meg hjemme. Forbundet ble mitt sosiale hjem i studietiden. I Studentforbundet la vi vekt på solidaritet med den tredje verden. Nei til Vietnam-krigen var en hovedsak, og mange av medlemmene ble raskt politisk radikale. Vi forsto at en moderne barmhjertig samaritan ikke bare måtte redde enkeltmennesket, det var de økonomiske og politiske strukturene som måtte endres for å få lik fordeling og en rettferdig verden. Studietidens engasjement har jeg prøvd å bevare. Jeg håper og tror at det er en rød tråd i engasjementet for å fjerne ulikhetene i verden, motstand mot Vietnam-krigen og for å redde barna som ble drept eller skadet av amerikansk napalm, de utsultede Biafra-barna, kamp mot Sovjets undertrykkelse i Øst-Europa og mot apartheid – til mitt senere engasjement for fostre og nyfødte og ME-syke, de som ikke selv har noen stemme. De menneskene som andre må ta i forsvar. «Disse mine minste», som Jesus selv snakker om.

Adjutanten kom inn i Fugleværelset. Det var min tur. Hvordan skulle jeg egentlig oppføre meg? Skulle jeg ta Kongen i hånden, skulle jeg bukke, skulle jeg gå baklengs ut av rommet? Aldri snu ryggen til Kongen, mente jeg å ha lært en gang.

Kongen var en svært vennlig mann, og vi hadde en hyggelig samtale. Han spurte meg interessert om saker jeg hadde vært opptatt av. Tenk at Kongen hadde forberedt seg så godt! Men retningslinjene for gjenoppliving av nyfødte var enda viktigere for meg enn møtet med Kongen. Det som kunne redde flere nyfødtliv enn kanskje noen gang før. Disse retningslinjene ville bli publisert senere samme dag. Det var bare noen timer igjen. Ville de anbefale luft eller fortsatt bruk av oksygen? Jeg kunne ikke nevne dette i mitt halvtimelange møte med Kongen. Men da jeg kom ut på Slottplassen, hastet jeg hjem og skrudde på datamaskinen. Febrilsk lette jeg etter de riktige sidene hvor de nye retningslinjene var blitt publisert mens jeg snakket med kongen. Luft eller oksygen? Mer enn 30 års forskning, mitt liv, skulle få sin dom. Der fant jeg det. Jeg leste i rasende tempo.